

Helsingissä 23.1.2024

Kehittämiskeskus Opinkirjon lausunto luonnoksesta Valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan (VANUPO) ohjelmaksi 2024-2027

Kehittämiskeskus Opinkirjo kiittää mahdollisuudesta lausua asiassa ja lausuu seuraavaa:

Lausunnon keskeinen sisältö:

- Ohjelmaluonnoksesta puuttuvat konkreettiset toimet, joita tavoitteiden edistämiseksi tullaan tekemään. Opetus- ja kulttuuriministeriön mahdollisuus ohjata hallitusohjelmakirjauksen toteutumista muissa vastuuministeriöissä on heikko.
- Koulu- ja oppilaitosnuorisotyö on ehdottomasti nostettava ohjelma-asiakirjaan tavoitteen 1 alla.
- Nuorten osallisuus ei voi kapeutua heidän osallistamiseensa taidehankintoihin.
- Matalan kynnyksen harrastuksia tulisi luoda kaikille, erityisesti erityistä tukea tarvitseville nuorille, mutta heitä osoittelematta.
- Terapiatakuu on kannatettava seikka.
- Nuorten ottamisessa mukaan ministeriöiden valmistelutyöhön on huolehdittava, että menettely osallistaa laajaa joukkoa nuoria, ei vahvista harvainvaltaa.
- Nuorisolain 24 §:n toteutuminen on arvioitava.
- Turvallisuus on turvallisia aikuisia, syrjimättömyyttä, yhdenvertaisuutta. Rasisimi on tuomittava.
- Kunnallinen perusnuorisotyö on määriteltävä laajemmaksi, kuin vapaa-aikana nuorisotiloilla tapahtuvaksi toiminnaksi. Nykyinen kapea määritelmä ei kohtelee esim. haja-asutusalueiden nuoria yhdenvertaisesti.
- Nuorisoalan osaamiskeskusten keskeiset tehtävät on määriteltävä ennen valtionapukelpoisuushakuja opetus- ja kulttuuriministeriössä.

Yleistä

Luonnos Valtakunnalliseksi nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaksi (VANUPO) 2024-2027 tuli lausunnolle hyvin myöhään, vasta joulukuussa 2023. Tämä on erittäin valitettavaa, koska se tarkoittaa hallituskaudelle asetettujen tavoitteiden toteutumisen viivästymistä pitkälle syksyyn 2024, ennen kuin seuraavat nuorisoalan osaamiskeskukset aloittavat toimintansa. Signaalina voinee tulkita, ettei VANUPO ole poliittisen päätöksentekijän prioriteettilistalla kovinkaan korkealla.

Edeltävien hallituskausien vastaavista ohjelmista poiketen tämänkertaiseen VANUPO:oon on otettu kärjeksi yksi kirjaus hallitusohjelmasta: ”Hallitus laatii laaja-alaisen toimenpideohjelman nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi, hyvinvointivajeen ja mielenterveyden ongelmien paikkaamiseksi. Vahvistetaan moniammatillista työtä nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi.”

Ratkaisu ottaa VANUPO:n tavoitteeksi vain yksi kirjaus on varmasti strategisesti oikea, jos eri hallinnonalojen yhteistyötä halutaan aidosti tavoitella. VANUPO:n sisällöllinen tarkastelu kuitenkin osoittaa, että keinot tavoitteen saavuttamiseksi on kirjattu niin ohuesti ja löyhästi, ettei ohjelmaluonnoksen pohjalta voi syntyä realistista kuvaa siitä, voiko tavoite olla saavutettavissa. Ennemmin herää huoli siitä, että nuorisotyön- ja politiikan rooli kapenee marginaaliseksi, vaikka ohjelman koordinoituvastuu onkin otettu opetus- ja kulttuuriministeriölle ja johon viitataan myös nuorisoalan osaamiskeskusrakenteen toisessa painopisteessä Nuorten hyvinvointityön johtamisen tuki. Kirjauksen pohjalta voi olettaa tarkoitettua, että tämä painopiste olisi eräänlainen sihteeristö tai koordinaatio VANUPO:n toteutuksen taustalla. Asian olisi voinut kirjoittaa myös selkeämmin.

Kokonaisuutena VANUPO:oon kirjatut tavoitteet ovat kannatettavia, joskin jotkin painotukset tekstinostoina välillä hätkähdyttävät: Mikä erityisrooli nimenomaan koulujen taidehankinnoissa on nuorten osallisuuden vahvistajana, tai mikä tekee teatteritoiminnasta muita harrastustoimintoja tärkeämmän, kun se erikseen mainitaan? Valitettavasti nämä johtavat ajattelemaan joidenkin edunvalvojen onnistuneen lobbaustoiminnassaan muita paremmin.

Kaiken kaikkiaan VANUPO:ssa näkyy varsin ohuesti nuorisotyön ja -politiikan rooli nimenomaan nuorten ongelmien ennaltaehkäisijänä ja suotuisan tulevaisuuden rakentajana. Näkökulma on korjaava, mikä ei ole nuorisotyön lähtökohta. Ohjelmassa ei myöskään näy yhteyttä peruskoulun tulevaisuustyöhön, joka käynnistyy OKM:n johdolla 2024 helmikuussa. Kuitenkin tämä linkki olisi olennaisen tärkeä koulu- ja oppilaitosnuorisotyönkin näkökulmasta.

Yksityiskohtaiset kommentit:

Hallituksen nuorisopoliittiset tavoitteet ja toimenpiteet

s. 5: VANUPO:n toteuttamista on asetettu johtamaan lasten, nuorten ja perheiden ministeriryhmä. Toimeenpanoa varten kootaan ohjausryhmä, jonka alaisuudessa ovat tavoitekokonaisuuksien yhteistyöryhmät. Jotta tämä olisi toimiva tapa toteuttaa ohjelmaa, *olisi ollut syytä avata tarkemmin näiden ryhmien tehtäviä ja vastuita sekä tapaa, jolla ryhmät kootaan.*

KORI I Jokaiselle nuorelle polku eteenpäin

Tavoite 1: Nuori voi hyvin koulussa ja oppilaitoksessa

Toimenpiteet:

s. 6 Jää epäselväksi mm., mitä kuntien, hyvinvointialueiden ja koulutuksenjärjestäjien yhteistyö opiskelunhuollon osalta tarkoittaa.

s. 7 Painotetaan yhteisöllisen oppilashuollon merkitystä hyvinvoinnin ongelmien ennaltaehkäisyssä. Luetellut seurantakohteet liittyvät kuitenkin akuutteihin ongelmiin, kuten poissaoloihin ja koulutuksen keskeytymiseen. *Yhteisöllisen opiskeluhuollon rooli on kuitenkin ennaltaehkäistä näitä ongelmia. Siksi olisi panostettava eivät esimerkiksi kouluun kiinnittymisen ydintekijöihin, kuten opettajien ja oppilaiden välisiin suhteisiin ja kaverisuhteisiin liittyvien myönteisten muutoksien saamiseen aikaan oppilaitosten toimintatavoissa ja ilmapiirissä.*

Positiivisina keinoina hyvinvoinnin lisäämisessä mainitaan erityisesti kulttuuri- ja taidekasvatusmenetelmien käyttö sekä kulttuurikasvatussuunnitelmien laatiminen kuntiin. Vaikka tämä onkin puollettavaa, ihmetyttää suuresti, ettei sen rinnalla ole huomioitu harrastuksia tai niiden tarjoamia menetelmiä laajemmin. Myös koulun osallisuushaasteet olisi ratkaistava ja tuotava yhteiskehittäminen menetelmäksi paikallisten ratkaisujen kehittämisessä.

Koulu- ja oppilaitosnuorisotyö on ehdottomasti mainittava toimijana yhteisöllisen opiskeluhuollon yhteydessä. Koulu- ja oppilaitosnuorisotyöntekijöillä on vahva menetelmällinen osaaminen sosiaalisessa vahvistamisessa ja nuorten kohtaamisessa vertaistukea/-toimintaa hyödyntäen.

Lausuma s. 7 Taidehankinnoissa kuullaan ja osallistetaan nuoria on suorastaan absurdi, sillä nuoria on kuultava kaikissa heitä koskevissa asioissa. Nuorten osallistaminen vain taidehankintoihin kaventaa heidän osallistumismahdollisuuksiaan.

Tavoite 2 Jokaisella nuorella on pääsy mieluisaan harrastukseen matalalla kynnyksellä

Toimenpiteet:

Opinkirjon nuorten aloiteryhmän nuoret toivat esiin ongelman, että kaikki harrastustoiminta mielletään nykyään tavoitteiseksi toiminnaksi, jossa ei harrasteta huvia vuoksi. He totesivat, että harrastaakseen on jo oltava aiheesta taitava. Matalan kynnyksen harrastukset, ”höntääminen”, joiden paikka olisi heidän mielestään koulun yhteydessä, puuttuvat kokonaan.

Onkin loistavaa, että harrastustoiminnan osalta lopultakin kiinnitetään huomio matalan kynnyksen harrastustoimintaan ja nuoriin, joilla on erityistarpeita. Etsivä harrastustoiminta on hyvä tapa, joskin tehokkuutta lisäsi yhteistyö oppilas- ja opiskeluhuollon kanssa, joka olisi syytä mainita myös VANUPO:ssa.

Kuten muissakin VANUPO:n kohdissa, tässäkin jää konkretisoimatta, mitä esim. tarkoittaa ”kannustetaan perheitä osallistumaan nuorten harrastusten tukemiseen”? Miksi juuri nuorten teatteritoiminta mainitaan olennaisena harrastusmuotona? *Kaiken kaikkiaan ohjelmasta puuttuu*

konkretia esim. siitä, mitä tarkoittaa ”harrastusmahdollisuuksia voidaan poluttaa monen suuntaisesti siten, että jokaiselle nuorelle sopivin harrastamisen tapa on löydettävissä”.

Tavoite 3 Työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä vähenee

Toimenpiteet:

Kuten aiemmissakin VANUPO:n kohdissa, tässäkin *puuttuu konkretia* siitä, miten toteutuvat verbit vahvistetaan, varmistetaan, huomioidaan jne. On hyvä, että Ohjaamot ja etsivä nuorisotyö on tässä kohden nostettu kuitenkin esiin. Se kielinee siitä, että ainakin nämä toiminnat ovat säilymässä.

Lastensuojelulain uudistus on myös tärkeä.

Kun tavoitteessa puhutaan koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrän vähentämisestä, tässä kohtaa olisi ollut tarpeen huomioida yhteys Tavoitteeseen 1 (Jokainen nuori voi hyvin koulussa ja oppilaitoksessa). Kaiken saatavissa olevan tiedon ja tutkimuksen mukaan kouluun kiinnittyminen on erittäin tärkeää pudokkuuden ehkäisyssä.

KORI II: Monipuolista tietoa ja välineitä nuorten mielen hyvinvoinnin tukemiseen

Tavoite 4: Nuorella on pääsy oikea-aikaisiin ja laadukkaisiin mielenterveyspalveluihin.

Toimenpiteet:

s. 9 Tärkeimpänä sisältönä VANUPO:ssa on *terapiatakuuta* koskeva hallituksen esitys, joka annettaisiin eduskunnan käsiteltäväksi budjettilakina syksyllä 2024. Tämä on *akuutein ja erittäin tarpeellinen kehityssuunta*. Kehittämiskeskus Opinkirjo kiittää VANUPO:a tämän kirjauksen osalta.

Myös muut mainitut toimet mielen hyvinvoinnin tukemiseksi ovat kannatettavia, joskin painotus on ongelmien korjaamisessa. *Panostamalla toimiin, jotka tukevat lasten ja nuorten keskinäistä vuorovaikutusta ja suhdetta aikuisiin perheissä, kouluissa ja oppilaitoksissa, kuten nuorisotyöhön ja koulu- ja oppilaitosnuorisotyöhön, painopistettä saataisiin siirrettyä mielen terveyden ongelmien korjaamisesta mielen terveyden tukemiseen ja ongelmien ennaltaehkäisyyn*. Nuoret toivovat, että lähellä olisi luotettavia aikuisia, joille voisi puhua pienistäkin stressin aiheista matalalla kynnyksellä

Tässä yhteydessä hämmentää jälleen mielenterveyspalvelujen keinovalikoimassa kulttuurilähetteen, -passin ja -luotsin mainita. Ovatko nämä todella mielenterveyspalveluja? Ehkä nämä sopisivat paremmin mainittaviksi tavoitteen 5 kohdassa, jos ne halutaan sisällyttää tähän poliittiseen ohjausasiakirjaan. Näiden toimien vaikuttavuus mielenterveyspalveluna askarruttaa.

Tavoite 5: Mielekäs vapaa-ajan toiminta vahvistaa nuorten mielen hyvinvointia

Toimenpiteet:

s. 10 Mainitut toimenpiteet varmasti tukevat nuorten mielen hyvinvointia. On myös hyvä, että kirjauksessa on osoitettu vastuu näiden toimenpiteiden toteuttamisesta Ohjaamoille ja Nuorisokeskuksille. Myös mainittu linkki opiskeluholtoon on arvokas. *Nuorisotyön roolia olisi tässä entisestään tarkennettava ja nuorten omaa toimijuutta lisättävä yhteisöllisessä opiskeluhollossa.*

Digilaitteiden merkitys mielen hyvinvoinnille on varmasti tärkeä. Olisi kuitenkin tarpeen tiedostaa, toisaalta millainen käyttö on haitallista ja toisaalta millaisia digitaitoja nuorilla tulisi olla. Pelkkä ehkäisy voi aiheuttaa syrjäytymistä erilaisista digitaalisista palveluista, hyvistä harrastuksista ja mahdollisuuksista toteuttaa itseään.

KORI III Nuorten hyvinvointia tuetaan osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta vahvistamalla

Tavoite 6: Nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuden yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon vahvistuvat

Toimenpiteet:

s. 11 On erittäin kannatettavaa, että nuorten kuulemista ministeriöiden valmistelutyössä systematisoidaan. Nuorisolain 24 § säädetään kunnan ja valtion viranomaisen velvollisuudesta tarjota ja järjestää nuorille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa paikallista, alueellista ja valtakunnallista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn sekä nuorten kuulemisesta mainituissa asioissa. *Tietoa siitä, miten nuorisolain 24 § toimii ja miten sitä käytetään, ei juuri ole. Pilotointi valtionhallinnossa on syytä aloittaa tarkastelemalla, miten esimerkiksi edellisen nuorisoalan osaamiskauden aikana on toteutettu kuulemista, miten laajasti ja millaisia vaikutuksia kuulemisella on ollut.* Lisäksi toivoisi, että rakenteita kehitettäessä asetetaan keskiöön nuorten tarpeet osallistua, heidän kokemuksensa osallistumisesta ja miten kuuleminen on tosiasiaa vaikuttanut lainsäädäntöprosesseissa.

Kun asia kehitetään edelleen, olisi syytä pohtia tutkimusperustaisesti, miten kuulemista ja osallistamista tulisi toteuttaa, jotta syntyvä rakenne tavoittaisi aidosti laajaa joukkoa nuoria, eikä vahvistaisi harvainvaltaa.

Vahvistettaessa ministeriöiden johdon ja valmistelijoiden osaamista nuorten osallistumisesta ja kuulemisesta mm. koulutuksen ja viestinnän avulla olisi toivottavaa, että edellisen nuorisoalan osaamiskeskuskauden aikana kehitettyjä malleja, koulutuksia, materiaaleja ja sivustoja käytettäisiin tässä hyödyksi.

Nuoret sanovat, että politiikan kuva on nykyisin niin huono keskustelujen riittaisuuden ja vastakkainasettelun takia, että harvaa kiinnostaa aktiivinen vaikuttaminen. *Jos ministeriöiden valmistelutyössä kuulemisen malleina käytettäisiin nuorten ryhmiä, kuten mainittuja ilmastoryhmää ja Nuorten agenda 2030 -ryhmää, olisi pohdittava, millä tavoin nämä ryhmät pitäisi koota, jotta ne aidosti edustaisivat nuoria? Rinnalla pitäisi ehdottomasti käyttää menetelmiä, joilla nuorten kuulemista joukkoistettaisiin.*

Nuoret itse korostavat, että omaan lähiympäristöön pitäisi saada vaikuttaa. Osallistumisen pitäisi olla mahdollista matalalla kynnyksellä siten, että kaikenlaisia asioita ja teemoja voisi keskustella yhdessä esim. koulussa, koulunuorisotyöntekijän ja/tai opettajien kanssa, jolloin

keskusteluympäristö olisi turvallinen, eikä tarvitsisi pelätä kiusatuksi tulemista samaan tapaan, kuin sosiaalisen median alustoilla.

On hyvä, että linkki LUMATE-strategiaan on huomattu. Tiedelukutaito on tärkeä pohja yhteiskunnalliselle rakentavalle keskustelulle ja päätöksenteolle myös muissa aiheissa, kuin kriittisissä ympäristöön liittyvissä teemoissa.

Tavoite 7: Nuorten turvallisuuden tunne ja turvallisuus vahvistuvat

Toimenpiteet:

s. 11 On hyvä, että kasvatusalan henkilöstön merkitys lasten ja nuorten mielen hyvinvoinnin tukemisessa on tiedostettu. Täydennyskoulutus on tärkeä tapa edistää kasvatusammattilaisten osaamista ja ymmärrystä. Sen esteenä on monesti kuitenkin rakenteita, joiden takia nämä henkilöt eivät käytännössä pääse koulutukseen. Ohjelmassa tulisi linjata, että resursseja suunnataan myös sijaisten palkkaamiseen, jotta koulutukseen olisi mahdollista hakeutua työajalla.

Nuorten puheessa turvallisuus tarkoittaa usein sitä, että ympärillä on turvallisia aikuisia, joille uskaltaa puhua ja joille on lupa puhua. Tämä on aikuisten asennekysymys, johon ei tarvita koulutusresursseja. Turvallisuuden tunteeeseen liittyy keskeisesti kokemus yhdenvertaisuudesta ja syrjimättömyydestä. Myös rasmin tuomitseminen on turvallisuusteko, joka tulisi olla ohjelma-asiakirjassa.

s.12 Talousosaaminen nosto turvallisuuskysymykseksi on yllättävä. Perustelut pitäisi lisätä ohjelmaan.

Tavoite 8: Yhteisöllisyyttä, yhdenvertaisuutta ja resilienssiä nuorten elämässä tuetaan.

Toimenpiteet:

s. 12 Opinkirjo kiittää kirjausta nuorisotyön roolin selkeyttämisestä yhteisöllisyyden vahvistajana, etenkin kouluissa ja oppilaitoksissa. *Nuorisotyön onnistumisen edellytyksiä vahvistaisi se, että sitä toteutettaisiin nykyistä päättäväisemmin monialaisessa yhteistyössä eri yhteistyökumppanien, kuten opetus-, sosiaali- ja liikuntatoimen sekä poliisin kanssa. Tässä tärkeää olisi nuorisotyön selkeä määrittäminen ja sen erityisosaamisen (nuoren kohtaaminen, asiantuntijuus nuoren maailmasta) korostaminen.*

Nuorisotyön ja -toiminnan tukemisen linjaukset

Kunnallinen perusnuorisotyö

s. 13 Kun otetaan huomioon, että nuorten määrä useissa kunnissa on vähentynyt siten, ettei kunnilla ole nuorisotiloja tai kyvykkyyttä toteuttaa toimintaa yksittäisille nuorille, puhumattakaan haja-asutusalueista, on *perusnuorisotyön määrittely todella hämmäntävä: Jäävätkö haja-asutusalueiden nuoret siis perusnuorisotyön ulkopuolelle?* Edes digitaalista nuorisotyötä ei ole mainittu osana kunnallista perusnuorisotyötä.

s. 13-14 Opinkirjo pitää välttämättömänä, että ohjelmassa mainittu prosessi kunnallisen perusnuorisotyön rakenteiden vahvistamiseksi ottaa kantaa myös em. *perusnuorisotyön määritelmän uudelleenmuotoiluun nuorten yhdenvertaisuuden osallistumismahdollisuuden vahvistamiseksi*. Yhdenvertaisuuden vahvistaminen on myös mainittu yhtenä kehittämiskohteena, mutta "vain" suhteessa syrjintään, esteettömyyteen, sukupuolten tasa-arvoon ja kulttuuriseen moninaisuuteen. *On huolehdittava myös, että yhdenvertaisuus ei jää toteutumatta rakenteellisten seikkojen takia*.

Painopisteet nuorisualan valtakunnallisten osaamiskeskusten valtionapukelpoisuuden hyväksymiselle

Painopisteet 2024-2027

Nuorten hyvinvoinnin edistäminen nuorisotyön keinoin

s. 15 On varmasti hyvä tavoite keskittää toinen osaamiskeskustyön painopiste hyvinvointityöhön ja siinä nuorisotoimijoiden käytettävissä olevien menetelmien ja menetelmäosaamisen koordinointiin. Onko tavoite riittävän kunnianhimoinen? *Nuorisotoimialan osaamiskeskuksen tulisi pyrkiä tutkimusperustaiseksi hyvinvointityön sillanrakentajaksi kuntien, hyvinvointialueiden ja valtionhallinnon sekä eri hallinnonalojen välille*.

Osaamiskeskusten on ohjelma-asiakirjassa kuvattu jatkossa tulevan suuremmin opetus- ja kulttuuriministeriön tulosohjattaviksi. Tulkitsemme tämän tarkoittavan, että ministeriö käytännössä tulee *konkretisoimaan, mitkä osaamiskeskuksen tai keskusten tehtävät tulevat olemaan*. Osaamiskeskuksen valtionapukelpoisuuden hakeminen on kuitenkin relevanttia vasta, kun on puntaroitavissa, millainen konsortio näistä tehtävistä parhaiten selviytyisi. Olisikin järkevää, että Opetus- ja kulttuuriministeriö kutsuisi parhaat toimijat hakemaan valtionapukelpoisuutta sen sijaan, että toimijat omaehtoisesti virittävät hakemuksia oman varsinaisen toimintansa jatkeeksi.

Nuorten hyvinvointityön johtamisen tuki

s. 15 VANUPO:n tavoitteena olevan hallitusohjelman kirjauksen toteuttamisen johtaminen asetetaan osaamiskeskuksen tehtäväksi. Tähän kokonaisuuteen on kirjoitettu vahvasti myös tiedontuotanto, laatutyö ja vaikuttamisosaaminen. Kirjauksesta hahmottuu jo, keille toimijoille tämän osaamiskeskuksen konsortio tai konsortiot hahmottuisivat. Tämä ei välttämättä ole huono asia.

Hyvinvointityön johtamiseksi on kuntiin saatava kytkös myös lapsistrategiaan, kannustettava lapsi- ja nuorisobudjettiin ja autettava kuntia toteuttamaan lapsiin ja nuoriin liittyviä toimia lapsen oikeuksien toteutumiseksi. Näiden pohjalta voitaisiin muodostaa mittaristo, jonka perustella käytettyjä voimavaroja suhteessa vaikuttavuuteen, "edunsaajien" määrään ja toteuttavan toiminnan laatua pystyttäisiin arvioimaan valtakunnallisesti.

SUOMEN KANSALLISET TAVOITTEET NUORISOALAN EUROOPPALAISILLE JA KANSAINVÄLISELLE TOIMINNALLE

Kehittämiskeskus Opinkirjo pitää VANUPO-luonnokseen nostettuja kansallisia tavoitteita kansainväliselle toiminnalle hyvinä. Konkreettiset toiminnot, siis ohjelma, kuitenkin puuttuvat ohjelmaluonnoksesta.

Kehittämiskeskus Opinkirjo

Minna Riikka Järvinen
Toiminnanjohtaja, KT, FM, EMBA